ברטנורא על מסכת עדיות

פירוש רבי עובדיה מברטנורא

geulaquiz.com

פרק א

א **שמאי אומר כל הנשים דיין שעתן.** כל הנשים הרואות דם, דיין שעתן לטמא טהרות שנגעו בהן משעת ראייתן ואילך. ולא אמרינן מקמי הכי נמי הוה דם וכותלי בית הרחם העמידוהו והיתה טמאה מקודם שכל הנשים מטמאות בבית החיצון ואע״פ שלא יצא הדם לחוץ. וטעמא דשמאי דלא חייש דלמא מקמי הכי הוה דם, שאם אתה אומר כן, לבו של אדם נוקפו תמיד בשעת ביאה ופורש מאשתו ונמצאת מבטל בנות ישראל מפריה ורביה:

מפקידה לפקידה. בדקה היום ומצאה טהורה ובדקה לסוף שבוע ומצאה טמאה, חוששים למגעה מבדיקה ראשונה ואילך, שמא עם סלוק ידיה ראתה וכותלי בית הרחם העמידוהו. ולביטול פריה ורביה לא חיישינן, דדוקא לטהרות הוא דמטמאינן להו מפקידה לפקידה, ולא לבעלה. ושמאי אומר, אי מטמאת לה לטהרות, לבו נוקפו ופורש נמי מתשמיש:

לא כדברי זה ולא כדברי זה. לא כדברי שמאי דמיקל טפי ואינו עושה סייג לדבריו, ולא כדברי הלל שהפריז על מדותיו ומחמיר יותר מדאי, דודאי כולי האי ימים רבים לא מוקמי כותלי בית הרחם דם:

מעת לעת ממעטת על יד מפקידה לפקידה. שני זמנים הוזכרו באשה לטמא טהרות למפרע, והלך אחר הקל שבשניהן. אם מפקידה לפקידה יותר על מעת לעת, הלך אחר מעת לעת ולא תטמא אלא טהרות שנגעה מאתמול בשעה הזאת. ואם מעת לעת יותר על מפקידה לפקידה, כגון שבדקה עצמה שחרית ומצאה טהורה וערבית מצאה טמאה, לא מטמאינן אלא הנך טהרות דמבדיקת שחרית ואילך. והלכה כחכמים:

על יד. אחר. כמו ועל ידו החזיק, בספר עזרא [ב, [נחמיה] ג, ח׳], שהוא כמו ואחריו החזיק [שם ט״ז ב׳]:

וסת. קבוע, שנקבע לה זמן האורח שלש פעמים, ובדקה בשעת וסתה ומצאה טמאה, דיה שעתה, ולא חיישינן דלמא מקמי הכי הוה, דודאי אורח בזמנו בא:

והמשמשת בעדים הרי זו כפקידה. תרתי קתני, והכי קאמר, ומשמשת בעדים, כלומר מצוה על כל אשה לשמש בשני עדים שבודקת בהן, אחד לפני תשמיש ואחד לאחר תשמיש:

הרי זו כפקידה. העד שלאחר תשמיש הרי הוא כפקידה:

ממעטת על יד מעת לעת ועל יד מפקידה לפקידה. דמהו דתימא שמא תראה טפת דם כחרדל ותחפנה שכבת זרע ולא להוי כפקידה, קמ״ל מתניתין דעד שלאחר תשמיש הוה כפקידה. אבל העד שלפני תשמיש אינו כפקידה, שמתוך שהיא מהומה לביתה, כלומר בהולה לשמש, אינה מכנסת אותו לחורין ולסדקין:

ב **מקב לחלה.** עיסה שיש בה קב חייבת בחלה:

קב ומחצה חייבים בחלה. שהן ז׳ לוגין וביצה וחומש ביצה, למידה מדברית. והוא עומר לגולגולת עשירית האיפה שחייב בחלה, כדכתיב (במדבר ט״ו) ראשית עריסותיכם, כדי עיסת מדבר. והוסיפו שתות בירושלמיות, ונמצאו שש מדבריות נכנסים בחמש ירושלמיות, ולוג הנשאר וביצה וחומש ביצה עולים ללוג ירושלמי. שהלוג מדברי ששה ביצים, תתנם בחמש ביצים גדולות, נמצא הלוג חסר ביצה גדולה, תן ביצה וחומש ביצה תחת הביצה גדולה, שהחומש ביצה שהוא שתות מלבר נוסף על הביצה, נמצאו שש ביצים גדולים שהן לוג גדול, הרי הן ששה לוגים גדולים שהן קב ומחצה:

משהגדילו המדות. זו היא מדה צפורית, שהוסיפו שתות על של ירושלמית, נמצאו הששה לוגין חמשה, שהן חמשת רבעי קב, שהקב ארבעה לוגין:

חמשה ועוד חייבים. דקסבר ר׳ יוסי, מדה מדברית היו ביצים גדולות משלנו אחד מעשרים בביצה לכל ביצה. והלכה כחכמים, דקב ומחצה ירושלמי דהיינו ששה לוגין ירושלמיות שהן שבעה לוגין וביצה וחומש ביצה מדבריות, הן שעור חלה. והן מ״ג ביצים וחומש ביצה. ורמב״ם אזן וחקר ותקן ובדק ומצא שמשקל חמש מאות ועשרים דרה״ם מקמח חטים הוא שיעור הקמח החייב בחלה. ומשקל הדרה״ם ידוע במצרים היום ובכל ארץ ישראל, שהוא משקל ס״א גרגירי שעורות בקירוב:

ג **הין.** שנים עשר לוגין:

פוסלין את המקוה. אם נפלו בתוכו קודם שנשלם שיעורו. אבל לאחר שנשלם, אפילו השליך לתוכו כל מים שאובים שבעולם שוב אינן פוסלים:

שחייב אדם לומר בלשון רבו. כלומר, הין אינו לשון משנה אלא לשון תורה, אלא כך שמע מרבותיו שמעיה ואבטליון. ורמב״ם קבל מאביו ז״ל שמפני שהיו שמעיה ואבטליון גרי צדק לא היו יכולין להוציא מפיהן מלת הין, והיו אומרים אין במקום הין, כדרך בני אדם עד היום שאינם יכולים לחתוך באותיות [אחה״ע], והיה הלל גם הוא אומר אין, כמו שהיו רבותיו שמעיה ואבטליון גרי צדק אומרים:

גרדיים. אורגים:

משער האשפות. הזכיר התנא שם אומנתן ושם שכונתן, לומר לך שלא ימנע אדם עצמו מבית המדרש. שאין לך אומנות פחותה מן הגרדי, שאין מעמידים הימנו לא מלך ולא כהן גדול, ואין שער בירושלים פחותה משער האשפות, והכריעו בעדותן לכל חכמי ישראל:

ד **שלא יהא אדם עומד על דבריו.** שלא יהא סרבן לעמוד קיים בסברתו:

אבות העולם. הלל ושמאי:

ה **ויסמוך עליו.** כלומר שעשה כדברי היחיד והניח דעת הרבים:

אין בית דין אחר שיעמוד אחריו יכול לבטל דברי ב״ד הראשון. שעשה כדברי היחיד:

עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין. בחכמה, היינו שראש הישיבה של ב״ד האחרון יהיה גדול בחכמה מראש הישיבה של ראשון. ובמנין, שיהיו מנין התלמידים שבישיבה של אחרון מרובים ממנין התלמידים שבישיבה של ראשון:

ו **למה מזכירין דברי היחיד בין המרובין.** כדי לבטלן. יחיד שלא עשה שום ב״ד כדבריו והן דחויים ובטלין, למה מזכירין אותן כלל. ומשני, שאם יאמר אדם כך אני מקובל ויתמה כשרואה שאין עושין כקבלתו, יאמרו לו כדברי איש פלוני שמעת ונדחו דבריו:

ז **רובע עצמות.** רובע קב של עצמות המת מטמאים באוהל. ופחות [מרובע] אין מטמאין אלא במגע ובמשא אבל לא באהל. וסברי בית שמאי דרובע קב מטמאים ואפילו הן ממתים הרבה:

ובית הלל אומרים רובע עצמות מן הגויה. כלומר, מגוף אחד של מת אחד, ולא ממתים הרבה. ואפילו של מת אחד אין מטמאין עד שיהיה ברובע הקב רוב בנין דהיינו רוב גודל הגוף, או רוב מנין עצמותיו של אדם, ויהיו קכ״ה עצמות, שמנין עצמותיו של אדם רמ״ח:

אפילו מעצם אחד. אם עצם אחד של מת ממלא רובע קב, מטמא באוהל. והלכה כבית הלל:

ח **כרשיני תרומה.** בערבי קורין לה כרסנ״א. והם מאכל לגמלים ואין בני אדם אוכלין מהם אלא מדוחק בשנות רעבון. ומפרישין מהם תרומה, הואיל ונאכלים לאדם לפרקים ע״י הדחק. ואינה קדושה כשאר תרומות:

שורין. אותן במים:

ושפין. על (בשרן) [צ״ל הבשר]: בטהרה:

בנטילת ידים, כדין כל שאר אוכלים של תרומה. שסתם ידים שניות הן ופוסלות את התרומה:

ומאכילין. לבהמה:

בטומאה. ואינו חושש אם מטמא אותן בידים בשעת שמאכילן לבהמה. אבל כל זמן שאינו מאכילן לבהמה, אסור לטמאן בידים:

שורין בטהרה. ששרייתן במים מכשירתן לקבל טומאה, ואם שורה אותן בטומאה נמצא הכשרן וטומאתן באים כאחד. וזה בלבד אוסרים בית הלל, משום היכר כדי שידעו שהן תרומה:

יאכלו צריד. לשון יובש. כמו צריד של מנחות, שהוא מקום של מנחות שלא הגיע שם שמן. אף כאן יאכלו יבשים שלא יהא עליהן משקה בשעת אכילה, כדי שלא יהיה ניכר שהוכשרו לקבל טומאה:

כל מעשיהם בטומאה. ואפילו השרייה. והלכה כבית הלל:

ט **הפורט סלע ממעות מעשר שני.** מי שיש לו מעות נחשת של מעשר שני ובא לפורטן בסלע כסף להעלות לירושלים מפני משאוי הדרך:

בית שמאי אומרים בכל הסלע מעות. אם בא לפורטן, יכול הוא לפרוט כולן, ונותן מעות בשביל כל הסלע:

ובית הלל אומרים. לא יפרוט אלא חציין. שכשיבוא לירושלים יהיה צריך לפרוטות מיד לקנות צרכי סעודה, ואם ירוצו הכל אצל שולחני לפרוט יוקירו הפרוטות, ונמצא מעשר שני נפסד. לפיכך ישא פרוטות עמהן להוציא במקצת, ולכשיכלו יפרוט בכסף שבידו מעט מעט. שקל הוא חצי סלע:

אין מחללין כסף ופירות על כסף. מי שיש לו חצי דינר כסף של מעשר, ופירות של מעשר שוים חצי דינר, לא יצרפם יחד לחללם על דינר:

וחכמים מתירים. בכהאי גוונא על ידי צירוף פירות, כיון שאין לו אלא חצי דינר כסף. אבל לחלל דינר כסף, ופירות שוין דינר, על חצי סלע שהוא שני דינרין, מודים חכמים שאין מחללים. והלכה כחכמים:

י **הפורט סלע של מעשר שני בירושלים.** שהיה מחליף סלע שבידו ונוטל פרוטות להוציאם לצרכי סעודת מעשר:

בית שמאי אומרים. אם בא להחליף כל הסלעים שבידו במעות יחליף.

ובית הלל אומרים. לא יחליף אלא חציין. שמא לא ישהה בעיר עד שיוציא את כולן, ויפקידם בעיר עד רגל אחר, והפרוטות מתעפשות. ואם יחזור

ויחליפם בסלעים נמצא שולחני משתכר שתי פעמים ומעשר שני נפסד:

הדנים לפני חכמים. שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא וחנן המצרי:

בשלשה דינרים כסף ובדינר מעות. הסלע הוא ארבעה דינרים, וכשבא להחליף הסלע לא יקח אלא בדינר אחד פרוטות, ושלשה דינרים יהיו כסף:

וברביעית כסף ברביעית מעות. בדינר רביעי של כסף לא יקח אלא ברביעיתו מעות של נחשת ושלשה חלקים כסף, שנמצא לוקח מעות אחד ששה עשר בסלע בלבד:

ארבעה אספרי כסף. הדינר חמשה אספרי, ומטבע הוא בארץ יון שעד היום קורין לו אספר״ו. נמצא הסלע עשרים אספר״ו. כשהוא מחלל בדינר יחללנו על ארבעה אספר״ו כסף ואספר״ו. אחד נחשת. נמצא לוקח נחושת אחד מעשרים בסלע בלבד:

יניחנה בחנות ויאכל כנגדה. לא יחלל כלל על פרוטות, שמא ישכח ויעשה אותן חולין. אלא יניח הסלע אצל החנוני ויאכל כנגדה עד שתכלה. והלכה כדברי בית הלל בלבד:

יא **שנטלו חפויו.** רבותי פירשו מלשון חפי פותחת [שבת דף פ״א], שהם השינים הבולטים מן המפתחות שנוהגים לעשות בארץ ישמעאל, אף כאן רגילים לעשות בכסא של כלה כמין שינים בולטים כדי שיסמכו עליהן. ורמב״ם פירש, חפויו, פיתוחין וציורין שעושים מעצים או מאבנים ומדביקין אותן בכסא הכלה:

בית שמאי מטמאים. דאכתי חזי לישיבה:

ובית הלל מטהרין. דלא חזי לכלה, והוי כנשבר:

אף מלבן הכסא טמא. כלומר אף מלבן הכסא בפני עצמו בלא הכסא ובלא חפויו טמא. כל שכן שהכסא בלא חפויו טמא. מלבן, צורת לבינה מרובעת עושין על הכסא ויושבין עליו:

כסא שקבעו בעריבה. הביא כסא ממקום אחר וקבעו בעריבה דרך ישיבתו. ועריבה אינה טמאה מדרס, דחזיא ללישה ולא לישב עליה:

בית שמאי מטמאין. דלא בטל כסא לגבי עריבה:

ובית הלל מטהרין. ממדרס, דבטל כסא לגבי עריבה. אבל כסא העשוי בגוף העריבה עצמה, מודו בית שמאי לבית הלל דטהור:

שמאי אומר. אף כסא העשוי בעריבה עצמה טמא מדרס:

יב **אלא בבאה מן הקציר.** כמעשה שהיה שהלכו בני אדם לקצור חטין ונשכו נחש לאחד מהן ומת, ובאה והודיעה בב״ד ושלחו ומצאו כדבריה. ולא התירו אלא דוגמתו שיהא הדבר קרוב, אבל ממדינת הים אינה נאמנת:

אלא בהווה. מעשה שהיה כך היה, והוא הדין לשאר מקומות:

שאין האחין נכנסין. לנחלת בעלה, דרחמנא אמר על פי שני עדים. וגבי נשואים דידה הוא דאקילו משום עיגונה:

ממפר כתובתה. מנוסח שהתקינו לכתוב בשטר כתובה:

כשתנשאי לאחר. והרי היא נישאת וא״כ תטול כתובתה:

יג **מי שחציו עבד וחציו בן חורין.** כגון עבד של שני שותפים ושחררו אחד מהן. אי נמי, שקבל רבו ממנו חצי דמיו ושחרר חציו באותן הדמים:

תקנתם את רבו. שאינו חסר כלום:

לישא שפחה אינו יכול. מפני צד חירות שבו:

בת חורין אינו יכול. מפני צד עבדות שבו:

כופין את רבו ועושהו בן חורין. והוא הדין אם היה עבד של מאה שותפין ואחד מהם שחררו, שכופין את כולם לשחררו:

יד **כלי חרס מציל על הכל.** כלי חרס המוקף צמיד פתיל מציל על כל מה שבתוכו כשהוא באוהל המת, ולא יטמא כל מה שבתוכו, דכתיב (במדבר י״ט:ט״ו) וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא, הא יש עליו צמיד פתיל טהור הוא ומה שבתוכו, לא שנא כלים ולא שנא אוכלין ומשקין. ובכלי חרס הכתוב מדבר, דכתיב וכל כלי פתוח, במי שמטמא דרך פתחו ואינו מטמא דרך גבו:

אינו מציל אלא על אוכלין ומשקין ועל כלי חרס. אבל על שאר כלים אינו מציל כדמפרש ואזיל:

מפני מה וכו׳ מפני שהוא טמא על גב עם הארץ. שכל הנמצא אצל עמי הארץ בין כלים בין אוכלים ומשקין כולן בחזקת טמאין, לפי שאינם בקיאים בהלכות טומאה וטהרה וחושבין על טמא שהוא טהור:

ואין כלי טמא חוצץ. אין מציל מפני הטומאה אלא כלי טהור בלבד, אבל כלי טמא אינו מציל על מה שבתוכו, וכלים של עם הארץ הואיל ובחזקת טמאים הן אינן מצילין:

לעצמו טיהרנו. לעם הארץ לבדו טיהרנו, ולא חיישינן דלמא אתי חבר לאשתמושי בהו, שהרי הם בדלים ממגעם ובלאו הכי נמי כל מאכלם טמא, הלכך אוכלין ומשקין כלי חרס שאין להם טהרה במקוה, כשהיו בתוך צמיד פתיל של כלי עם הארץ אמרינן להו טהורים הן, וישתמשו בהן הן שמחזיקין כליהם בחזקת טהורים, ואין לחוש שמא ישאל החבר מהן וישתמש בהן, שהרי הן אצלו בחזקת טמאים ואין להם טהרה עולמית. אבל בכלי שטף דאיכא למיחש שמא ישאל החבר מהן ויטבילם וישתמש בהם בלא הזאה שלישי ושביעי, שלא ידע שנטמאו באוהל המת, וחושב דטבילה בעלמא סגי להו להצילם מטומאה שנטמאין אגב עם הארץ, והיינו דתנן טהרת לך ולו, דאתי חבר לאשתמושי בהו, הלכך עשו דין שוה לכל, ואמרו דאין כלי שטף נצול בצמיד פתיל לא בשל חבר ולא בשל עם הארץ. ואם באו לגזור שלעולם כלי חרס של עם הארץ לא יציל בצמיד פתיל לפי שהוא בחזקת טמא ואין כלי טמא מציל, (אבל של חבר יציל) לא היו עמי הארצות מקבלין מהן, לפי שהן סבורים שהן בקיאין ושומרים כליהם בטהרה וכלים שלהם מצילין:

פרק ב

א **רבי חנינא סגן הכהנים העיד.** מלשרוף את הבשר שנטמא בולד הטומאה. בולד של ולד קאמר. הבשר שהוא שלישי שנטמא בולד של ולד כלומר שנגע בשני ונעשה הוא שלישי, לא נמנעו מלשרפו עם הבשר שנטמא באב הטומאה שהוא ראשון לטומאה. וכשנוגע זה הבשר שהיה מתחילה שלישי בבשר שנטמא באב הטומאה, חוזר להיות שני, שהרי נגע בראשון ונעשה שני, ונמצא שהוסיפו לו טומאה על טומאתו, דמעיקרא שלישי והשתא שני, ואעפ״כ לא נמנעו מלשרפו עם חמור ממנו, דהואיל ואף זה הקל לשריפה עומד לא חשו אם מטמאים אותו יותר ממה שהיה. ואע״פ שאין אוכל מטמא אוכל מן התורה, שנאמר בטומאת אוכלים טמא הוא, הוא טמא ואין מטמא אוכל כיוצא בו, מ״מ רבנן גזרו שיהיה אוכל מטמא אוכל:

השמן. של תרומה שנפסל בטבול יום הוא שלישי לטומאה, דטבול יום הוא פוסל את התרומה מן התורה ועושה אותו שלישי:

בנר שנטמא בטמא מת. האי נר של מתכת הוא ולא של חרס. דכל כלים חוץ מכלי חרס שנגעו בטומאת מת נעשו כמותה, אם אב ואם ראשון ראשון, דכתיב (במדבר י״ט:ט״ז) בחלל חרב, ודרשינן חרב הרי הוא כחלל, שהחרב שנגע במת נעשה אבי אבות כמת עצמו. וכשנגע בטמא מת שהוא אב, נעשה גם כן החרב אב. וכל שאר כלים כחרב לדין זה, חוץ מכלי חרס. נמצא הנר של מתכת שנגע בטמא מת נעשה אב הטומאה. והשתא הוסיף רבי עקיבא על דברי ר׳ חנינא סגן הכהנים, שהרי ר׳ חנינא לא התיר אלא להחזיר השלישי שני, ור״ע התיר להחזיר השלישי ראשון, שהשמן שנפסל בטבול יום שהוא שלישי, כשמדליקין אותו בנר שנטמא בטמא מת שהנר עצמו נעשה אב כמו שאמרנו נמצא שחוזר השלישי להיות ראשון, ואעפ״כ לא נמנעו, דהואיל ויש שם טומאה עליו לא חיישינן ליה ומותר להוסיף בידים:

ב **לא ראיתי עור יוצא לבית השריפה.** לאחר שהופשט אם נמצאת טריפה. אע״פ שפסול זה היה בו קודם הפשט, הואיל ולא ניכר אלא לאחר הפשט:

שהמפשיט את הבכור ונמצא טריפה. הא קמ״ל ר׳ עקיבא, דאפילו בכור בעל מום הנשחט במדינה על מומו ולא התירו הכתוב אלא באכילה כדכתיב (דברים ט״ו) בשעריך תאכלנו, אבל אם מת, עורו אסור וטעון קבורה, ואשמעינן ר״ע דהיכא דלא הוכר טרפותו עד לאחר הפשט, התירתו שחיטתו והפשטו לעורו כאילו נזרק דמו במקדש:

יאותו הכהנים בעורו. ואינו נשרף:

אין לא ראיתי ראיה. שמא לא אירע בימיו שימצא טריפה לאחר הפשט, ואם אירע ושרפוהו הוא לא ראה:

אלא יצא לבית השריפה. הואיל וקודם הפשט בא. והלכה כר״ע בבכור בעל מום כשהתירו מומחה. אבל לא התירו מומחה לא. והלכה כחכמים בבכור תמים, דבשר בקבורה ועור בשריפה:

ג **וכותב בכתב ידו.** שטר חוב על הלוה:

ואחרים חותמים. עדים כשרים היו חותמים על השטר:

והתירו. ואע״פ שכותב השטר הוא המלוה, ונוגע בעדותו:

שהאשה כותבת את גיטה. ועדים כשרים חתומים בו:

את שוברו. שטר מחילה שמחלה לו אשתו על כתובתה:

שאין קיום הגט אלא בחותמיו. העדים החתומים על הגט הם עיקר סבת קיום הגט, הלכך כשהעדים כשרים חתומים בו כשר ואע״פ שהוא כתב יד האשה:

ועל מחט. שידוע בה שנטמאת במת, ונמצאת בבשר הקודש כשחתכו אותו בעזרה וספק אם נגע בה הסכין והאדם, אם לאו. הסכין והאדם טהורין, דספק טומאה ברשות הרבים היא, שהעזרה דין רשות הרבים יש לה לענין טומאה, וספק טומאה ברשות הרבים ספקו טהור:

והבשר טמא. דודאי נגעה בו טומאה. ומתניתין איירי בבהמת קדשים שהעבירה בנהר סמוך לשחיטתה ועדיין משקה טופח עליה, שהוכשר הבשר לקבל טומאה באותן המים. דאי לאו הכי לא היה הבשר טמא, ואע״פ שרוחצים אותו בבית המטבחים בעזרה, דכל משקה בית מטבחיא דכן, ואין מכשירין את הבשר לקבל טומאה. ואי קשיא היאך הבשר טמא והידים טהורות, והלא אוכלין טמאין מטמאין את הידים מדרבנן. הא לא קשיא מידי, דקיי״ל אין טומאת ידים במקדש, שכשגזרו על טומאת ידים לא גזרו בה במקדש:

ד **בכרם.** שהיו יושבין שורות שורות של חכמים ככרם זו הנטועה שורות שורות של גפנים:

על ביצה טרופה בקערה, שנתעו. בה החלבון והחלמון יחד ונתונה על גבי הירק, ונגע טבול יום בביצה, אע״פ שהיא חולין. דאין שייך תרומה בביצה, וטבול יום אינו פוסל בחולין, אפ״ה הוי חיבור ונפסל הירק כאילו נגע בו:

אם היה במין כובע. שנתנפחה הביצה ונעשית כמין כובע על הירק וחלולה תחתיה:

שבולת שבקציר. שייר בקצירתו שבולת אחת שלא קצר, וראש אותה שבולת מגיע לקמה:

אם נקצרה. אם אותה שבולת נקצרת עם הקמה, הרי היא של בעל הבית, שהקמה מצילתה, דלא קרינן בה לא תשוב לקחתו:

ואם לאו. הרי זו שכחה והויא לעניים:

עריס. חמש גפנים הנטועות ומודלות ושוכבות על גבי כלונסות או על גבי גדר קרויות עריס, לשון על ערש יצועי:

אם יש בה כמלוא בוצר וסלו. אם הגינה גדולה כשיעור שיעמוד בה בוצר הענבים עם סלו שמכניס הענבים לתוכו כשהוא מלקט הענבים מכל צדדי העריס:

תזרע. הגינה. והוא שירחיק הזרע מן הגפנים כדי עבודת הכרם שהם ששה טפחים לכל רוח, וזורע השאר:

ואם לאו. שאין הגינה גדולה כל כך:

לא תזרע. ואע״פ שמרחיק כדי עבודת הכרם. מפני שהזרע נראה עם הכרם כאילו הם כלאים:

ה **ופירשן רבי יהושע.** אימתי חייב ואימתי פטור:

אם לעשות לה פה חייב. משום בונה:

ואם להוציא ממנה ליחה פטור. דמלאכה שאינא צריכה לגופה היא, שהפתח היא המלאכה, וזו אינה צריכה להיות לה פתח מעכשיו, ואין כאן אלא איסורא דרבנן ומשום צערא לא גזור, והוי פטור ומותר:

אם מתעסק שלא ישכנו פטור. דאינו צריך לגופו של דבר הניצוד, ואם היה יודע שיעמוד ולא ישכנו לא היה צד. ובהאי נמי לא גזרו רבנן, והוי פטור ומותר:

לפסין אירוניות. כלי חרס סתומים עשויין כמין כדור חלול מבפנים, ולאחר שמלבנים אותו בכבשן חותכים אותו באמצעו והוא נעשה שני כלים:

טהורות באוהל המת. כל זמן שלא חתכוהו. דכלי חרס אין מקבל טומאה מגבו, אלא מאוירו, כדכתיב (במדבר י״ט) וכל כלי פתוח, דרך פתחו מיטמא ואינו מיטמא מגבו, והאי אין לו אויר:

וטמאות במשא הזב. בטומאות היסט. שאם נתטלטלו או נתנענעו ממשא הזב, טמאים, אע״פ שאין להם אויר:

מפני שלא נגמרה מלאכתן. דחתיכה שחותכין אותן באמצען זו היא גמר מלאכתן. ואין הלכה כר׳ אלעזר בר צדוק. אלא ליבונן בכבשן הוא גמר מלאכתן, הלכך מיטמאות במשא הזב אפילו קודם שחלקן:

ו **מלילות.** שבולים שלא בשלו כל צרכן וטוענן באבנים ומשקה זב מהן וטובל בו:

יגמור. מאחר שרסקן וכתתן מערב שבת, יגמור ויאכל בשבת. ולא דמי למשקים שזבו שאסורין גזירה שמא יסחוט, דהכא אפילו יסחוט ליכא איסורא דאורייתא, משום דמשקים אתו ממילא:

לא יגמור. כדי לאכול לאחר שקדש היום, דאסורין כשאר משקים שזבו. והלכה כר׳ ישמעאל:

ז **עיר של זהב.** עטרת זהב עשויה כמין עיר צורת ירושלם. ולא חיישינן דלמא שלפא ומחויא ואתיא לאתויי ארבע אמות ברשות הרבים:

ומפריחי יונים. מין ממיני השחוק. אם תקדים יונתך ליונתי אתן לך כך וכך. פירוש אחר, שמגדל יונה מלומדת להביא יונים לבית בעליה, ויש בהן גזל

משום דרכי שלום ולא גזל גמור:

ספק נגע ספק לא נגע ספיקו טהור. משום דטומאה עוברת היא ואינה נחה במקום, הלכך ספיקו טהור ואפילו ברשות היחיד:

ח **סנדל של סיידין.** מנעל של עץ שנועלין ברגליהם המתעסקים בסיד להגן על רגליהם שלא ישרפו בסיד. ואם נעל אותו הזב, טמא מדרס:

ועל שיירי תנור ארבעה. אם היה גדול הרבה ונטמא, ואחר כך נשבר, לא טהר עד שלא יהיה בשבריו גבוה ארבעה, ולעולם שבריו מקבלים טומאה כאילו היה שלם, עד שיהיה השבר פחות מגובה ארבעה. וסתם תנור שבמשנה עשוי כמין קדירה גדולה שאין לה שוליים ומחברין אותו בטיט על גבי קרקע ורצפת הקרקע היא תחתיתו של תנור:

שנים מחפוייו. מן הלוחות העשויות למושב:

שרבי עקיבא מטמא. דסבר אע״פ שאינו ראוי לישיבה הוא ראוי לקבל רמונים, וטמא משום כלי קבול:

וחכמים מטהרין. דסברי הואיל ועיקרו לישיבה עביד ולא לבית קיבול, כיון שנתבטל העיקר שבעבורו נעשה, נתבטל הטפל, ואינו מטמא אפילו משום כלי קיבול. והלכה כחכמים:

ט **האב זוכה לבן וכו׳** לפי שקרוב טבע הבן להיות דומה לטבע האב, והנוי והכח והחכמה והשנים אדם זוכה בהן מתחלת יצירתו כפי טבעו, והעושר אדם מורישו לבנו. וחכמה דאמרינן הכא, היא הסברא הישרה, והיא באדם כפי טבעו. והשנים, אריכות הימים. ולי נראה, שאם אדם זוכה הויין ליה בנים נאים בעלי כח בעלי חכמה עשירים ומאריכי ימים:

ובמספר הדורות לפניו. פעמים שהקב״ה מבטיח לאב לעשות טובה לזרעו לדור שלישי או לדור רביעי, והאב זכה לאותו הדור שתבוא להם אותה הטובה:

הוא הקץ. שקצב הקב״ה לאותו דבר שיהיה לזמן פלוני ולדור פלוני. כמו ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, ודור רביעי ישובו הנה, הרי מספר הדורות שהוא דור רביעי הוא הקץ של ארבע מאות שנה:

י **שנאמר והיה מדי חודש בחדשו.** כשיבא חודש באותו החודש שמת בו, יצא מגיהנם ויבוא להשתחוות לפני ה׳:

שנאמר ומדי שבת בשבתו. כלומר לאחר שיהיה בגיהנם כל כך ימים כמו שיש מיום ראשון של פסח דאיקרי שבת דכתיב (ויקרא כ״ג:ט״ו) וספרתם לכם ממחרת השבת וגו׳ עד עצרת שהוא ממחרת השבת השביעית, יצא מגיהנם ויבא להשתחוות:

פרק ג

א **כל המטמאין באוהל.** כגון המת והנצל ומלוא תרוד רקב, וכל אותן השנויין ריש פרק ב׳ דאהלות:

שנחלקו. שיעוריהן לחצאים:

והכניסן. כשהן מחולקין:

לתוך הבית. דהיינו לתוך אוהל אחד:

רבי דוסא בן הרכינס מטהר. דסבר לא מצטרפי לכשיעור:

הנוגע בכשני חצאי זיתים מן הנבילה. פתח באהל ומפרש נבילה, לומר לך דכי היכי דסבירא ליה לר׳ דוסא שאין מצטרפין לטומאת אוהל. הכי נמי סבירא ליה שאין מצטרפין טומאת מגע ומשא, בין במת בין בנבילה:

הנוגע בחצי זית ומאהיל על חצי זית. שהמאהיל על המת טמא כאילו היה עם המת באוהל. וכל הנך מאהיל דרישא, בטומאה רצוצה איירי, שאין בין הטומאה ובין האוהל פותח טפח, ומשום הכי חכמים מטמאים, דאוהל כי האי, נגיעה היא. וסיפא דתנן אבל הנוגע בכחצי זית ודבר אחר מאהיל עליו וכו׳ דמודו רבנן דטהור, מיירי כשיש פותח טפח בין הטומאה ובין האוהל, דבהא מודו רבנן דאין מצטרפין, דנגיעה ואוהל שני שמות הן, וכל שהן משני שמות אין מצטרפין. ור׳ דוסא סבר דאפילו בטומאה רצוצה אין מצטרפין:

אמר רבי מאיר וכו׳ ר׳ מאיר פליג אתנא קמא דאמר דכשיש פותח טפח בין הטומאה והאוהל מודו רבנן דטהור ואין מצטרפין, ואמר איהו דאף בזו פליגי רבנן על ר׳ דוסא ואמרי דנגיעה ואוהל חד שמא הוא, הלכך מצטרפין לכשיעור ומטמאין. ואין הלכה כר׳ מאיר:

חוץ מן המגע עם המשא. כגון שנגע בחצי זית והסיט חצי זית:

והמשא עם האוהל. שהסיט חצי זית והאהיל על חצי זית:

משם אחד. כגון מגע ומגע, משא ומשא, אוהל ואוהל:

ב **אוכל פרוד.** כגון צבור של אגוזים בטנים ושקדים, שכשהן נפרדים זה מזה אין בהם כביצה שהוא שיעור טומאת אוכלים לטמא אחרים:

אינו מצטרף. ואם הן טמאים ונגעו בהן טהרות כשהן צבורין אינן מצטרפין זה עם זה לטמא הטהרות, כיון שאין בכל אחד מהן בפני עצמו כשיעור טומאת אוכלין:

אסימון. עשוי כמדת המטבע היוצא, אלא שעדיין לא טבעו עליו צורה. ואין פודין בו מעשר שני, דכתיב (דברים י״ד) וצרת הכסף בידך, דבר שיש עליו צורה:

מטבילין ידים לחטאת. מי שנגע באוכלין ומשקין טמאים וכיוצא בהן מדברים שמטמאין את הידים ואין מטמאין כל הגוף, הרי זה מטביל ידיו בלבד, וכשר ליגע במי חטאת ולהזות מאפר הפרה על הטמא:

אם נטמאו ידיו נטמא גופו. וצריך טבילה לכל הגוף, דמעלה עשו במי חטאת שאם נטמאו ידיו נטמא גופו, משא״כ בתרומה וקדשים:

ג **מעי אבטיח.** הזרעונים והמשקה שבתוך האבטיח:

וקניבת ירק. עלין מעופשים שמסירים מן הירק:

מנה ומנה ופרס. כל אחת מנה וחצי. ובציר מהכי לא חשיב גז, שזו פחות שבגיזות:

כל שהן. לאו דוקא. דבפחות מששים סלעים לא מחייבי רבנן בראשית הגז. אלא משום דרבי דוסא יהיב שיעורא רבה, קרי תנא לשיעורא זוטא דרבנן כל שהן. והסלע משקלו כ״ד מעים, ומשקל כל מעה ט״ז גרעיני שעורה:

ד **חוצלות.** מחצלאות עשויות מגמי וכיוצא בו, ויש להם שפה סביב:

טמאות טמא מת. שהרי יש להן בית קבול. אבל לא טומאת משכב ומושב, לפי שאין ראויות לשכיבה ולא לישיבה:

וחכמים אומרים מדרס. דחזו נמי לשכיבה:

הקליעות. חוטין מעשה עבות:

טהורות. שאינן חשובות אריג ואין זה בגד:

חוץ משל גלגילון. הקליעות של אבנט שחוגרים בו, שבגד הוא חשוב:

כולם טמאות. דכולם חשובים בגד, חוץ מן הקליעה שעושים מוכרי הצמר לקשור בה אגודות של צמר:

ה **קלע.** שזורקים בו האבנים. כמה דאת אמר (שופטים כ׳:ט״ז) קולע באבן. (שמואל א כ״ה:כ״ט) יקלענה בתוך כף הקלע:

בית קיבול שלה. המקום שמשימין בו האבן שרוצים להשליך:

בית אצבע שלה. כמין נקב קטן שמכניסין בו האצבע:

בית הפקיע. הבית יד שאוחז בו כשמסבב הקלע באויר ורוצה להפקיע ולהשליך האבן:

ו **השבויה.** אשת כהן שנשבית:

אוכלת בתרומה. ולא חיישינן שמא הנכרי בא עליה ועשאה זונה ופסלה מן התרומה:

שהפה שאסר הוא הפה שהתיר. כשם שהאמינוה כשאמרה נשביתי, כך יש להאמינה כשאומרת וטהורה אני:

ז **הטמא עומד.** מצורע עומד תחת האוהל או תחת האילן:

וטהור עובר. דרך שם. ספק נגע ספק לא נגע, או ספק האהיל האילן והאהיל על שניהם ונטמא הטהור, ספק לא האהיל ולא נטמא, הרי ספק אחד. או שהיה הטהור עומד והמצורע עובר, זה ספק שני:

טומאה ברשות היחיד וטהרה ברשות הרבים. כגון חנות הפתוחה לרשות הרבים ספק נכנס ספק לא נכנס:

או שטהרה ברשות היחיד והטומאה ברשות הרבים. הרי שני ספיקות אחרות:

רבי יהושע מטמא. דסבר הואיל ורשות היחיד משותפת בספק טומאה זו, הוי ספק טומאה ברשות היחיד וספיקו טמא:

וחכמים מטהרין. דסברי הואיל וספק טומאה ברשות הרבים משותפת בה, הוי ספק טומאה ברשות הרבים וספיקו טהור. ואין הלכה כרבי יהושע:

ח **מסמר השולחני.** שהשולחני תולה בו כף המאזנים. ורבותינו פירשו, מסמר קבועה בעמוד שלפני השולחני להעמיד בו תריסי החנות. ומטהרין רבנן משום דתשמישו עם הקרקע:

וארון של גרוסות. העושים גריסים של פול בריחיים שלהם, יש להן כמין ארון של עץ:

אבן השעות. אבן שיש בה קוים ורשומים עליהם שמות השעות ותחוב בה מסמר ובו מכוונים את השעות. וקורין לו בלע״ז אירליי״ן, ובערבי אלבלאט״ה:

ר׳ צדוק מטמא. אותו ארון, דתורת כלי עליו:

וחכמים מטהרין. דכלי עץ העשוי לנחת הוא ואינו עשוי לטלטל. ורבי צדוק סבר, פעמים מתקנים אותו לטלטלו. ואין הלכה כרבי צדוק:

ט **טני.** כלי של מתכת שבעלי בתים משימים בו גרוטאות ושברי כלי מתכות. ורבן גמליאל מטמא הכיסוי, דסבר הוא נמי חשוב כלי, משום דכיסוי נמי יש לו בית קיבול. וחכמים מטהרין, דסברי כיון דלא נעשה אלא לכסות אינו חשוב כלי:

ותלוי המגרדות. מסמרים שתולים בהם המגרדות בבתי מרחצאות, והנכנסים שם כל אחד לוקח מגרדת ומגרד בה רגליו וגופו:

וגולמי כלי מתכות. שצריכים לשוף לגרד להקיש בקורנס, או שמחוסר אוגן או אוזן, אינן טמאים לדברי חכמים עד שתגמר מלאכתן:

טבלא שנחלקה לשנים. טבלא של חרס שיש בה לבזבזין, ונעשית שתי חתיכות שוות שאין אחת מהן גדולה מחברתה, בהא פליגי רבן גמליאל וחכמים. והלכה כחכמים:

י **אין טומנין את החמין מיום טוב לשבת.** דסברי בית שמאי אין אופין אלא אם כן עירב בפת, ואין מבשלין אלא אם כן עירב בתבשיל, ואין טומנין אלא אם כן היו לו חמין טמונין מערב יום טוב. ובית הלל סברי דאופין ומבשלין וטומנין על עירוב של תבשיל בלבד:

אין זוקפין. מנורה של חוליות שנתפרקו חוליותיה, אין מחזירין אותן, דהוי כבונה, ויש בנין בכלים. ובית הלל סברי אין בנין. בכלים:

גריצין. ככרות עבות:

אלא רקיקין. ככרות דקות. דסברי בית שמאי אין אופין פת מרובה ביו״ט משום טרחא. ובית הלל אומרים אופין פת מרובה ביו״ט, שבזמן שהפת מרובה יפה היא נאפת:

וחרי. עיסה גדולה הנאפת על גבי גחלים. ואין הלכה כרבן גמליאל בכל מה שמחמיר כדברי בית שמאי:

יא **מכבדין בין המטות.** שאוכלין שם. ורגילין היו להסב על גבי מטות ולאכול:

מוגמר. לבונה על גבי גחלים כדי להריח בה. אבל לגמר את הכלים, דברי הכל אסור:

מקולס. כרעיו ובני מעיו תלויין בצדו חוצה לו כשצולהו. והיו עושים זכר לפסח דכתיב ביה (שמות י״ב:ט׳) ראשו על כרעיו ועל קרבו. מקולס, כגבור זה שכלי זייניו עמו. תרגום וכובע נחושת, וקולסא דנחשא:

וחכמים אוסרים. בשלשתן. כיבוד, משום אשוויי גומות. ומוגמר, משום דלאו צורך לכל נפש הוא, שאינו אלא למעונגים ביותר או למי שריחו רע. גדי מקולס, מפני שנראה כאוכל קדשים בחוץ. והלכה כחכמים:

יב **פרחו יוצאה ברצועה שבין קרניה.** לנוי. ואמרו חכמים משאוי הוא ואינו תכשיט לה. ולא פרתו של ר׳ אלעזר בן עזריה היתה, אלא של שכנתו, ועל שלא מיחה בה נקראת על שמו:

ומקרדין ביום טוב. כמין מגירה קטנה של ברזל ששיניה דקות ומחככין ומגרדין בה את הבהמה, ואע״ג דעביד חבורה:

ברחים שלהן. קטנות העשויות לכך:

מקרצפים. במגירה של עץ ששיניה גסות ואין עושין חבורה:

אף לא מקרצפים. דגזרינן קרצוף אטו קירוד. ואין הלכה כר׳ אלעזר בן עזריה אלא במקרדים את הבהמה בלבד, משום דבהא קם ליה בשטתיה דר׳ שמעון דאמר דבר שאין מתכוין מותר, וקיי״ל כוותיה. וחכמים דפליגי עליה סברי כרבי יהודה דאמר דבר שאין מתכוין אסור. ואין כך הלכה:

פרק ד

א **ביצה שנולדה ביום טוב.** ביום טוב של אחר שבת עסקינן. וטעמייהו דבית הלל דאמרי לא תאכל, משום דכל ביצה דמתילדא האידנא מאתמול גמרה לה, ונמצאת שבת מכינה ליום טוב, והתורה אמרה (שמות ט״ז:ה׳) והיה ביום הששי והכינו, וסתם ששי חול הוא, חול מכין לשבת וחול מכין ליום טוב,

דיום טוב נמי איקרי שבת, ואין יום טוב מכין לשבת ולא שבת מכינה ליום טוב. והכנה דביצה אע״ג דבידי שמים היא מקריא הכנה:

שאור בכזית. לענין אכילה כולי עלמא לא פליגי דזה וזה בכזית, מדפתח הכתוב בשאור, שאור לא ימצא בבתיכם (שם י״ב), וסיים בחמץ, כי כל אוכל מחמצת, לומר לך זהו שאור זהו חמץ, כזה כן זה. כי פליגי לענין ביעור, בית שמאי סברי מדכתב רחמנא לתרווייהו שאור וחמץ, שמע מינה שיעורו של זה לא כשיעורו של זה, ולא ילפינן ביעור מאכילה. ובית הלל סברי ילפינן ביעור מאכילה:

ב **הכל מודים שהיא מותרת.** והוא שיודע בעובר שכלו לו חדשיו:

ואפרוח שיצא. הכל מודים שהוא אסור, משום שרץ העוף:

השוחט חיה ועוף. הבא לשחוט חיה ועוף ביום טוב, ימלך בבית דין כיצד יעשה:

בית שמאי אומרים. בית דין מורים לו שישחוט לכתחלה ויחפור בדקר נעוץ שיש לו מבעוד יום, כלומר שיעקור אותו ממקום נעיצתו ויעלה עפר ויכסה בו. ומיירי כשהוא נעוץ בעפר תיחוח הראוי לכסות, שאינו מחוסר כתישה:

דקר. יתד שנועצין בארץ. לשון וידקור את שניהם [במדבר כ״ה]:

שאפר כירה מוכן הוא. לאו אמלתייהו דבית שמאי ובית הלל קאי, אלא מלתא באנפה נפשיה היא. והכי קאמר, ואפר כירה מוכן הוא, ולא שנו אלא שהוסק מערב יום טוב, אבל הוסק ביום טוב, אסור, דליכא למימר מאתמול דעתיה עלויה. ואם ראוי לצלות בו ביצה, שעדיין הוא רמץ חם, מותר לכסות בו. איידי דחזי להפוכי בו לצלות בו ביצה, שקיל ליה נמי ומכסה בו:

ג **הפקר לעניים הפקר.** מי שהפקיר לעניים ולא לעשירים, דין הפקר יש לו, ואינו חייב בלקט שכחה ופאה ולא במעשרות, דכתיב בלקט ופאה (ויקרא י״ט:י׳) לעני ולגר תעזוב אותם, מה תלמוד לומר תעזוב אותם, לימד על עזיבה אחרת, דהיינו הפקר שהיא כזו, מה זו לעניים ולא עשירים, אף הפקר לעניים:

עד שיפקיר אף לעשירים כשמיטה. דכתיב (שמות כ״ג:י״א) והשביעית תשמטנה ונטשתה, מה תלמוד לומר ונטשתה, לימד על נטישה אחרת, דהיינו הפקר, שהיא כשביעית, מה שביעית לעניים ולעשירים אף הפקר לעניים ולעשירים:

כל עומרי השדה של קב קב. אם היו כל עומרי השדה כל אחד מהן קב ואחד של ארבעת קבין, ושכחו, הרי זה שכחה, יותר על כן אינו שכחה. וכן אם היו כל. העומרים שני קבין ואחד משמונה קבין, ושכחו, הרי זה שכחה, יתר על כן אינה שכחה:

ד **לגפה.** גדר אבנים סדורות זו על זו בלא טיט:

ולכלים. כלי המחרישה:

בית שמאי אומרים אינו שכחה. פלוגתייהו דבית שמאי ובית הלל בעומר שהחזיק בו להוליכו לעיר ונתנו בצד הגפה או בצד הגדיש ושכחו שם, שב״ש אומרים אינו שכחה, שהרי זכה בו, וב״ה אומרים שכחה. פירוש אחר, ב״ש אומרים אינו שכחה, אפילו בעומר שלא החזיק בו כלל לא הוי שכחה, דהואיל והניחו אצל דבר המסוים עתיד לזכרו. וב״ה אומרים שכחה, כל זמן שלא החזיק בו. ומודים ב״ה שאם החזיק בו ואח״כ שכחו שאינו שכחה:

ה **כרם רבעי.** שהוא צריך פדיון אם בא לאכלו חוץ לירושלים. והוא הדין לכל עץ מאכל:

אין לו חומש. דלא כתבה תורה בו שהבעלים מוסיפין את החומש כדרך שכתבה במעשר שני:

ואין לו ביעור. אינו חייב לבערו מן הבית בערב פסח של רביעית ושל שביעית כשמבער המעשרות כדכתיב (דברים כ״ו:י״ג) ביערתי הקודש מן הבית:

יש לו חומש ויש לו ביעור. בית הלל ילפי קודש קודש ממעשר, מה מעשר יש לו חומש ויש לו ביעור, אף כרם רבעי יש לו חומש ויש לו ביעור. ובית שמאי לא ילפי קודש קודש ממעשר:

יש לו פרט ויש לו עוללות. דכחולין חשבי ליה:

והעניים פודין לעצמן. הפרט והעוללות שלקטו, ואוכלין אותן במקומן ומעלין הדמים לירושלים:

ובית הלל אומרים כולו לגת. משום דילפי ממעשר, וסבירא להו מעשר שני ממון גבוה הוא, הלכך אין לעניים חלק בו, ודורכים העוללות עם שאר היין, והבעלים מעלין הכל לירושלים:

ו **מגולגלים.** כבושים במלח כדי למתקן:

אינו צריך לנקב החבית. ואע״פ שהמוהל היוצא מהן צף על גבן, אינו מכשירן לקבל טומאה, דלא ניחא ליה באותו מוהל היוצא, ואגן בעינן משקה דניחא ליה, דכתיב (ויקרא י״א:ל״ח) וכי יתן מים על זרע, כתיב יתן, וקרינן יותן, מה יתן דניחא ליה אף יותן דניחא ליה:

צריך לנקב. לעשות מעשה לגלות דעתיה דלא ניחא ליה באותו מוהל שיהיה צף על גבי הזיתים ורוצה הוא שיצא דרך נקב שעושה בחבית:

וסתמוה שמרים שהיא טהורה. שכיון שנקבה, גלי דעתיה דלא ניחא ליה, ושוב אין אותו המוהל מכשירן לקבל טומאה:

אע״פ שהוא מנטף טהור. אע״פ שהשמן נוטף מבשרו לאחר שטבל, טהור:

כדי סיכת אבר קטן. אם לא נשאר מן השמן על בשרו אלא כדי סיכת אבר קטן, טהור. ויותר משיעור זה, טמא, בשביל השמן שנטמא בהטמאו ונשאר על בשרו וטמאהו. והשמן שעל בשרו לא טהר במקוה, שאין לך משקה מקבל טהרה במקוה אלא המים בלבד ע״י השקה:

בית שמאי אומרים כדי סיכת אבר קטן טהור. טפי מהכי, טמא:

משקה טופח ומטפיח. שיש לחלוחית בכף עד שכשיגע בכף אחרת ידבק בה לחלוחית גם היא. ואין הלכה כר׳ יהודה:

ז **בדינר ובשוה דינר.** ומשקל הדינר תשעים ושש שעורות כסף:

פרוטה. חצי שעורה כסף:

איסר. משקלו ארבעה גרעיני שעורה. ונקרא איטלקי, על שם שהיה מטבע היוצא באיטאליה:

בגט ישן. כדמפרש ואזיל, שכתב לגרש את אשתו ואחר שנכתב הגט נתייחד עמה. בית שמאי סברי, לא אמרינן גזירה שמא יאמרו גיטה קודם לבנה, אם ישהה את הגט שנה או שנתים בין כתיבה לנתינה ויהיו לה בנים ממנו בתוך זמן זה ואח״כ יגרשנה בו, וכשיראו זמן הגט קודם ללידת הבן יהיו סבורים שנתן לה משעת כתיבה והוי פגם שיאמרו מן הפנויה נולד. ופסק ההלכה, לא יגרש אדם אשתו בגט ישן. ואם גירש והלך הבעל למדינה אחרת, תנשא בו לכתחלה:

ולנה עמו בפנדקי. ויש שם עדי יחוד, ואין שם עדי ביאה. בית הלל סברי, הן הן עדי יחוד הן הן עדי ביאה, ואין אדם עושה בעילתו בעילת זנות כשיש יכולת בידו לבעול שלא לשם זנות, והרי קידשה בביאה. ובית שמאי סברי, לא אמרינן הן הן עדי יחוד הן הן עדי ביאה עד שיראו שנבעלה:

ח **מתירין את הצרות לאחין.** צרת ערוה מתירין אותה להתיבם לאחיו. דלית להו דרשא דאשה אל אחותה לא תקח לצרור דמשמע מיניה לא תקח לא היא ולא צרתה ולא צרת צרתה:

חלצו. הצרות מן האחין:

בית שמאי פוסלין. הצרות, מן הכהונה. שחליצתן חליצה:

ובית הלל מכשירין. שחליצתן שלא לצורך היתה, והרי היא כחולצת מן הנכרי:

נתיבמו. לאחין:

בית שמאי מכשירין. אותם לכהנים, אם נתאלמנו מיבמיהן:

ובית הלל פוסלים. שנבעלו לאסור להן, והנבעלת לאסור לה עשאה זונה, וזונה אסורה לכהן:

לא נמנעו. ואע״פ שבני הצרות שנתיבמו כדברי בית שמאי ממזרים הם לדברי בית הלל, שהרי באיסור אשת אח הם עליהם, ואשת אח בכרת ובני חייבי כריתות ממזרים הם, אעפ״כ לא נמנעו בית הלל מלישא נשים מבית שמאי, לפי שהיו מודיעים להם אותם הבאות מן הצרות ופורשים מהם:

אלו על גב אלו. משאילים כליהם אלו לאלו:

ט **מופנה.** שרוי בלא אשה:

מאמר. קדושין. וביבמה אין תופסים אלא מדברי סופרים:

אשתו עמו. דסברי בית שמאי בעלת מאמר היא חשובה ככנוסה, וכשנפלה אחותה לאחר כן לא מיתסרה משום אחות זקוקה:

והלה. זו תצא אף מן החליצה, משום אחות אשה:

מוציא אשתו בגט. דלא אלים מאמר לשוייה ככנוסה, וזו אוסרתה משום אחות זקוקה. וצריכה גט מפני המאמר דהוי קידושין במקצת ולא פקעי קידושין בלא גט. וצריכה חליצה, דהואיל ולא הוי מאמר קדושין גמורין עדיין זקוקה היא וצריכה חליצה לזיקתה. וברישא יהיב לה גיטה והדר חליץ לה:

אי לו. אוי לו על אשתו שצריך להוציאה בגט:

ואי לו על אשת אחיו. שהוא צריך לחלוץ לה:

י **המדיר את אשתו מתשמיש המטה.** כגון שאמר יאסר הנאת תשמישך עלי. אבל הנאת תשמישי אסור עליך, לא מתסרא, דהא משועבד לה, דכתיב (שמות כ״א:י׳) ועונתה לא יגרע:

בית שמאי אומרים שתי שבתות. אם הדירה שתי שבתות, תמתין, שכן מצינו ביולדת נקבה שטמאה שבועיים:

ובית הלל אומרים שבת אחת. שכן מצינו בנדה שהיא טמאה שבעה, וגמרינן מידי דשכיח דהיינו הכעס שכועס אדם על אשתו ומדירה, דהוא מידי דשכיח, מנדה שהוא מידי דשכיח, לאפוקי יולדת נקבה דלא שכיח כולי האי. ובית שמאי סברי גמרינן מידי דהוא גרם לה, דהיינו נדר האיש שהוא גורם לה לשהות, מלידה שעל ידו באה לה, לאפוקי נדה דממילא קאתי לה. ויותר על שבת אחת לבית הלל או שתי שבתות לבית שמאי יוציא ויתן כתובה, ואפילו היה גמל שעונתו לשלשים יום, או ספן שעונתו לששה חדשים:

המפלת לאור שמונים ואחד. שילדה נקבה, וליל שמונים ואחד שהיתה ראויה למחר להביא כפרתה הפילה:

בית שמאי פוטרים מן הקרבן. מלידה שניה, אע״ג דלאחר מלאת הוא, הואיל ולילה היא ולא יצאה לשעה ראויה לקרבן, דלילה מחוסר זמן קרבן הוא, דכתיב (ויקרא ז׳:ל״ח) ביום צוותו, הלכך לענין קרבן כיום מלאת דמי:

ובית הלל מחייבין. הואיל ולאחר מלאת הוא דהפילה:

סדין. של פשתים:

בית שמאי פוטרין. לפי שדרך סדין שלובשין אותו בלילה, וציצית שיש בו פתיל תכלת שהוא צמר צבוע בדם חלזון הוי כלאים בסדין של פשתים. וביום, שהוא מצותו, אתי עשה דציצית ודחי לא תעשה דלא תלבש שעטנז, אבל בלילה, שאין מצות ציצית נוהגת בלילה, דכתיב וראיתם אותו, פרט לכסות לילה, אי לביש ציצית בסדין, מיחייב משום לא תלבש שעטנז. וסברי בית שמאי גזרינן סדין בציצית אפילו ביום דלא מיחייב, גזירה משום כסות לילה דמיחייב משום כלאים. ובית הלל סברי לא גזרינן:

כלכלת השבת. כלכלה מלאה פירות שייחדה לשבת:

בית הלל מחייבין. במעשר מיד, אפילו קודם השבת, דכיון שייחדה לשבת הוקבעה מיד. וב״ש סברי דאין השבת קובעת אלא לאחר שתכנס:

יא **ואח״כ בא לארץ.** שאין נזירות נוהגת אלא בארץ, משום טומאת ארץ העמים. ומי שנדר נזירות בחוץ לארץ מחייבין אותו לעלות לארץ ישראל ולהיות נוהג שם נזירותו:

נזיר שלשים יום. קנסינן ליה שיקיים סתם נזירות בא״י, שהוא שלשים יום:

נזיר בתחילה. צריך לנהוג בא״י כמנין הימים שנדר בנזירות. והימים שנהג נזירות בחוץ לארץ כאילו לא נהג בהם נזירות כלל:

אלו מעידין שנדר שתים. שתי נזירות:

ואלו מעידין שנדר חמש. באותה שעה שאתם אומרים שנדר שתים אנו מעידים שנדר חמש נזיריות. והוא אומר שלא נדר כלל:

נחלקה העדות. הואיל ומכחישות זו את זו נתבטלו דבריהם ואין כאן עדות כלל:

ובית הלל אומרים יש בכלל חמש שתים. ויהיה נזיר שתים:

יב **אדם שהוא נתון תחת הסדק.** אכסדרה שנסדקה תקרתה ונחלקה לשנים, וכלים מצד זה וטומאה מצד זה, הכלים טהורים, שאויר הסדק מפסיק וגורם שאין הטומאה עוברת לצד השני. ואם אדם נתון שם בארץ ברצפת האכסדרה כנגד הסדק:

בית שמאי אומרים אינו מביא את הטומאה. שאין מביא את הטומאה אלא דבר שיש בו חלל טפח:

ובית הלל אומרים אדם חלול הוא. ואע״פ שבני מעיו בתוכו, חלל שבתוך הגוף חשיב חלל טפח:

פרק ה

א **רבי יהודה אומר.** דם נבילות בית שמאי מטהרין. לגמרי, דלא חשיב כנבילה:

ביצת נבילה. כגון שנתנבלה בשחיטה. ונמצאו בה ביצים לאחר שחיטה:

אם כיוצא בה נמכרת בשוק. שקליפתה קשה ונגמרת כשאר ביצים הנמכרות בשוק:

ואם לאו. שאינה נגמרת:

אסורה. דכבני מעיה היא חשובה:

דם נכרית בית שמאי מטהרים. דכתיב בפרשת זב (ויקרא ט״ו:ב׳) דברו אל בני ישראל, בני ישראל מטמאים בזיבה ואין הנכרים מטמאים בזיבה, ורבנן

גזור עלייהו שיהיו כזבים לכל דבריהן. בית שמאי סברי, כי גזור רבנן ברוקה ומימי רגליה שהן מצויין תדיר, אבל דם הזיבה שאין מצוי כל כך לא גזרו בה רבנן, עבדו רבנן היכרא ולא טמאו דם זיבה של נכרית כדי שידעו דטומאת הנכרי דרבנן היא, כי היכי דלא נשרפו עלה תרומה וקדשים:

ודם טהרה של מצורעת. דם טוהר שראתה המצורעת שילדה, לאחר שבעה לזכר ושבועיים לנקבה:

כרוקה וכמימי רגליה. דם הנכרית מטמא כרוקה וכמימי רגליה, דהיינו לח ולא יבש. וזו ההיכרא בלבד עשו לה, שאם היתה טומאה דאורייתא היה הדם מטמא לח ויבש, עכשיו שאין מטמא אלא לח מכירים דטומאה דרבנן היא:

בטובה. שהאוכל מחזיק טובה לבעל הפירות שהאכילהו מפירותיו:

ושלא בטובה. שאינו מחזיק לו טובה:

אין אוכלים בטובה שאסור להחזיק טובה לבעלים, דרחמנא אפקרינהו:

החמת. כמין נאד של עור שניקב וצררו:

צרורה עומדת. אינה מקבלת טומאה אלא אם כן היא צרורה, כלומר שהיתה קשורה ונקמט העור ונתקשה על המקום הצרור עד שהוא עומד מאליו ומחזיק מה שמשימין בתוכו:

אע״פ שאינה צרורה. שלא נקמט העור מאליו ולא נתקשה על מקום הקשר, הואיל וקשרו ומחזיק, הרי זה מקבל טומאה:

ב **העוף עולה עם הגבינה.** שאין איסורו אלא מדברי סופרים:

לא עולה. גזירה שמא יעלה גבינה עם בשר בהמה באלפס רותח, דהוא אסור מן התורה דהיינו מבשל:

ובית הלל אומרים אין תורמין. מי שיש לו שמן שחייב להפריש ממנו תרומה וזיתים שחייב להפריש מהן תרומה, אינו יכול לתרום מן הזיתים כפי השיעור שיש לו לתרום מן הזיתים ומן השמן ולפטור השמן בתרומת הזיתים, דכתיב (במדבר י״ח) כדגן מן הגורן, מן הגמור על הגמור ולא ממה שאינו גמור על הגמור:

הזורע ארבע אמות בכרם. שהוא השיעור שצריך אדם להרחיק הזרע מן הכרם, והזורע בתוך שיעור זה קידש שורה אחת של כרם, כדכתיב (דברים כ״ב) פן תקדש המלאה וגו׳ ותבואת הכרם. וסבירא להו לבית שמאי דשורה אחת קרויה כרם. ובית הלל סברי דאין נקרא כרם פחות משתי שורות, וכי קאמר רחמנא דתבואת הכרם קדשה, שתי שורות של כרם קאמר:

המעיסה. קמח שנתנוהו על גבי מים רותחים ומתבשל ומתעבה שם. בית שמאי פוטרים מחלה. ובית הלל מחייבים. ופסק הלכה בזה כתבנו בריש חלה:

חרדלית. כמו הר דלית. זרם מים הבא מדליו של הר, כלומר מגובה ההר. ואפילו אין מתחלתן ועד סופן אלא ארבעים סאה מטבילין בהן לבית שמאי. ובית הלל אומרים אין מטבילין עד שיהו ארבעים סאה במקום אחד, שאין חרדלית מטהרת אלא באשבורן:

כפורש מן הקבר. וצריך הזאה שלישי ושביעי. ולא נחלקו בית שמאי ובית הלל אלא בערל נכרי שמל ביום ארבעה עשר, דבית הלל סברי גזירה שמא יטמא לשנה הבאה ויאמר אשתקד לא טהרתי מכל טומאה עד ארבעה עשר וטבלתי ואכלתי, השתא נמי אטבול ואוכל, ולא ידע דאשתקד נכרי היה ולא מקבל טומאה עכשיו ישראל הוא ומקבל טומאה. ובית שמאי סברי לא גזרינן. אבל ערל ישראל, דברי הכל טובל ואוכל פסחו לערב:

ג **קהלת אינו מטמא את הידים.** מפני שחכמתו של שלמה היא ולא ברוח הקודש נאמרה:

מטמא את הידים. דסברי אף קהלת ברוח הקודש נאמרה, הלכך מטמא את הידים כשאר כתבי הקודש:

שעשו מצותן. לאחר שהזו אותם על הטמא וטהר בהם, אם נטפו מגופו על גבי אדם או על גבי כלים:

הקצח. זרע שחור שקורין לו נייל״ו בלע״ז. ורגילים לתת אותו בלחם, שהרגיל בו אינו בא לידי כאב לב:

בית שמאי מטהרין. דלא חשיב אוכל:

ובית הלל מטמאין. כיון דרגילין לתת אותו באוכלים חשיב אוכל:

וכן למעשרות. כמו שנחלקו בטומאה כן נחלקו למעשרות, שהמטמאו טומאת אוכלים מחייבו במעשרות:

ד **דם יולדת.** ששהתה שבוע לזכר ושבועיים לנקבה ולא טבלה:

בית שמאי אומרים כרוקה וכמימי רגליה. שמטמאים לחים ואין מטמאים יבשים, אף דמה מטמא לח ואינו מטמא יבש. ואינו חשיב כדם נדה שמטמא לח ויבש:

ובית הלל אומרים מטמא לח ויבש. כל זמן שלא טבלה כדם נדה הוא חשב, ואע״פ שהוא בתוך ימי טוהר:

ומודים ביולדת בזוב. שצריכה לספור שבעה ימים נקיים כדין כל שאר זבות, שאם לא ספרה ולא טבלה וראתה דם בתוך ימי טוהר, שהוא מטמא לח ויבש, דדם זיבה הוא חשיב כל זמן שלא ספרה ולא טבלה:

ה **חולצות ולא מתיבמות.** דכיון דתרוייהו זקוקין להאי ולהאי, קמא דמיבם פגע באחות זקוקתו דהויא כאשתו:

משום בית שמאי יקיימו ובית הלל אומרים יוציאו. בגמרא ביבמות פרק ד׳ אחין מפכינן לה, ב״ש אומרים יוציאו וב״ה אומרים יקיימו. וכן הלכה שאם קדמו וכנסו יקיימו:

ו **שער פקודה.** לשון פקדון, שהפקידה הבהרת את השער בעור הבשר והלכה לה, כגון שהיתה בו בהרת ובה שער לבן, הלכה הבהרת והניחה לשער לבן במקומו, ואח״כ חזרה הבהרת. עקביא בן מהללאל מטמא, כיון שנהפך שער לבן בבהרת אע״פ שזו הבהרת שהיא עכשיו אינה אותה שהפכה אותו לשער לבן, טמא:

וחכמים מטהרין. דכתיב (ויקרא י״ג:י׳) והיא הפכה שער לבן, שהפכתו היא ולא שהפכתו חברתה:

ודם הירוק. עקביא בן מהללאל מטמא, דסבר כקרן כרכום היה שהוא מן הדמים הטמאים אלא שלקה:

היה מתיר שער בכור בעל מום שנשר. הצמר שנשר מן הבכור בעל מום, היה מתירו בהנאה לכהן:

וחכמים אוסרים. דאי שריית ליה צמר הנושר מחיים, אתי לאשהויי לבכור כדי שישיר צמרו כל שעה, ואתו בה לידי תקלה שיגזוז ויעבוד בו, ופסולי המוקדשים אסירי בגיזה ועבודה, דכתיב (דברים י״ב:ט״ו) תזבח ואכלת בשר, תזבח ולא גיזה וכו׳. ועקביא שרי, דמגו דמהניא שחיטה לצמר המחובר בו להתירו לאחר שחיטה, מהני נמי לצמר התלוש ומונח בחלון:

אין משקין. מי סוטה:

לא את הגיורת ולא את המשוחררת. דכתיב (במדבר ה׳:כ״א) לאלה ולשבועה בתוך עמך, פרט לאלו שאינן בתוך עמם:

דוגמא השקוה. מפני שהיו דוגמתה, כלומר גרים כמותה לפיכך השקוה, ולא מן הדין. פירוש אחר, דוגמא השקוה, עשו דוגמא ודמיון והראו לה כאילו משקים אותה מי המרים, אבל לא השקוה:

ונדוהו. לפי שזלזל בכבודן של שמעיה ואבטליון:

שאין עזרה ננעלת. בערבי פסחים כשנכנסים לשחוט פסחיהם. דאמרינן נכנסה כת ראשונה ננעלו דלתות העזרה וכו׳, וכן בכת שניה וכן בכת שלישית, לא היה נמצא בכל העזרה מוכתר בענוה וביראת חטא כעקביא בן מהללאל:

שפקפק. שזלזל:

סוקלים את ארונו. לאו דוקא סוקלים, אלא מניחים אבן בלבד להיכר שחביריו היו בדילים ממנו:

ז **בארבעה דברים.** שער פקודה ודם הירוק ושער בכור התלוש והשקאת גיורת ומשוחררת:

מוטב להניח דברי היחיד. משום דהוא נמי מרבים קבל והוו דבריו כדברי רבים, משום הכי קאמר מוטב להניח וכו׳. דאי לאו הכי מאי מוטב דקאמר, והלא דאורייתא היא, דכתיב (שמות כ״ג:ב׳) אחרי רבים להטות, וחייב להניח דברי היחיד בעל כרחו. אלא טעמא דאמר מוטב ולא אמר חייב, משום דאף הוא מרבים קבל כדפרישית. ואין הלכה כעקביא בן מהללאל בכל ארבעה דברים הללו:

פרק ו

א **רבי יהודה בן בבא העיד.** שממאנים את הקטנות. כגון שני אחים נשואים שתי אחיות יתומות, אחת גדולה ואחת קטנה, מת בעלה של גדולה ונמצאת זקוקה ליבם בעל הקטנה, ודוחה זיקתה את נשואי אחותה הקטנה ואוסרתה עליו, שאין נישואי קטנה כלום, מלמדים את הקטנה שתמאן בו, ומיאון עוקר נשואים הראשונים, ומותר ליבם הגדולה. וכן יש אחרת כיוצא בזו במסכת יבמות פרק בית שמאי:

ושמשיאין את האשה. שהלך בעלה למדינת הים ובא עד אחד בלבד ואמר שמת, משיאין אותה על פיו:

ושנסקל תרנגול שהרג את הנפש. שנקר מוחו של תינוק. ואע״ג דכי יגח שור כתיב, אחד שור ואחד כל בהמה חיה ועוף, שכל מקום שנאמר שור אנו למדין שור שור משבת, מה להלן הוא הדין לכל בהמה חיה ועוף, אף כאן הוא הדין לכל בהמה חיה ועוף:

ועל היין בן ארבעים יום. ומקמי הכי פסול, דהוה ליה יין מגתו:

שקרב בארבע שעות. שפעם אחת בימי מלכות יון לא היו להם כבשים לתמידין ונשתהו להקריב התמיד, עד שהאיר הקב״ה את עיניהם ומצאו שני טלאים מבוקרים בלשכת הטלאים, והקריבו תמיד של שחר בארבע שעות ביום:

ב **על אבר מן המת.** שאין בו כזית. דכזית מן המת לעולם מטמא לדברי הכל כמת עצמו. ולא נחלקו אלא על אבר קטן שאין בו כזית:

לא אמרו. איברים אין להם שיעור, אלא על אבר מן החי, אבל אבר מן המת שעורא בעי לטמויי:

מרובה טומאת החיים. השתא פריך על קל וחומר, והכי קאמר, דין הוא שיהא אבר מן החי מטמא בכל שהו אע״פ שאין אבר מן המת מטמא בכל שהוא, שכן מצינו שמרובה טומאת החיים מטומאת המתים:

שהחי. דהיינו הזב כשהוא חי:

עושה משכב ומושב. כל כלים שתחתיו ואפילו הן מאה, לטמא אדם לטמא בגדים, כדכתיב (ויקרא ט״ו:ה׳) ואיש אשר יגע במשכבו יכבס בגדיו:

ועל גביו מדף. כל הכלים שעל גבי הזב אפילו הן מאה זה על גב זה טמאים טומאת מדף, דהיינו טומאה קלה, שאינן מטמאין אדם וכלים כמו משכב ומושב שהן תחתיו, אבל מטמאים אוכלים ומשקים. ומדף הוא לשון קול עלה נדף (ויקרא כ״ו:ל״ו) כלומר טומאה קלה. פירוש אחר, לשון ריחו נודף, שריח טומאת הזב הולכת למרחוק לטמא כל הכלים שעל גביו אע״פ שלא נגע בהם:

מה שאין המת מטמא. דכלים שתחתיו של מת אין טמאים אלא ראשון ושני ושלישי בלבד, מדין מגע. שהכלי שנגע במת הרי הוא כמת, ועושה הכלי שנגע בו אב, והשלישי שנגע בו נעשה ראשון, ותו אינן מטמאין כלים, דאין כלים מקבלים טומאה אלא מאב הטומאה. וכן כלים שעל גביו של מת אינן טמאים אלא ראשון שני ושלישי בלבד מדין מגע, ולא מדין משכב ומושב:

ג **כזית בשר הפורש מאבר מן החי.** אבר שפירש מן האדם החי, דינו שהוא מטמא כל זמן שהוא אבר שלם, במגע ובמשא ובאוהל כמת עצמו, דכתיב (במדבר י״ט) בחלל חרב או במת, אבר שהבדילתו החרב מן החי הרי הוא כמת. והבשר הפורש מן החי אינו מטמא עד שיהיה אבר שלם. וכשפירש כזית בשר מאבר מן החי, ר׳ אליעזר מטמא כדמפרש טעמא ואזיל:

עצם כשעורה מן המת, מטמא במגע ובמשא ואינו מטמא באוהל, דכתיב (שם) ועל הנוגע בעצם, והלכה למשה מסיני שהוא מטמא בכשעורה. וכשפירש מאבר מן החי ר׳ נחוניא מטמא וכו׳:

מצינו אבר מן החי כמת שלם. כדילפינן מקרא בחלל חרב או במת:

אם טימאת כזית בשר הפורש מן המת. כלומר דין הוא שכזית בשר הפורש מן המת יהא טמא, שכן יש בו חומרא אחרת, שעצם כשעורה הפורש ממנו נמי טמא:

אבל נטמא כזית בשר הפורש מאבר מן החי. בתמיה. שהרי אין בו זאת החומרא:

שכן טיהרת עצם כשעורה הפורש ממנו. דהא תנן לעיל עצם כשעורה הפורש מאבר מן החי ר׳ אליעזר ור׳ יהושע מטהרין. ומדברי עצמו עשו פרכא למה מצינו שהביא, וכן לרבי נחוניא:

שהבשר נוהג בנבילות ובשרצים וכו׳ דכתיב (ויקרא י״א) והנוגע בנבלתם, בנבלתם ולא בעצמות ולא בקרנים ולא בטלפים, אלמא אין העצמות מטמאים משום נבילה:

אבר שיש עליו בשר כראוי. אבר אינו מטמא אלא אם כן יש בו בשר וגידים ועצמות, דכתיב (במדבר י״ט) או בעצם אדם, מה אדם שיש בו בשר וגידים ועצמות, אף כל שיש בו בשר וגידים ועצמות. ואם חסר מן הבשר שהיה עליו ונשאר בו בשר כראוי שיעלה ארוכה ויבריא אם היה מחובר באדם חי, מטמא משום אבר. והיינו דקאמר חסר הבשר טמא. אבל אם נחסר כל שהוא מן העצם שבאבר, שוב אינו מטמא משום אבר. והיינו דקאמר חסר העצם טהור, כלומר טהור משום אבר אבל טמא משום בשר, ואם כן מצינו שמרובה טומאת בשר מטומאת עצם:

והוא כברייתו. בשר וגידים ועצמות:

כזית בשר מטמא במגע ובמשא ובאוהל. אמרו לפי שתחלת ברייתו של אדם כזית, לפיכך שיעור טומאתו בכזית:

ורוב עצמות. רוב מנין עצמותיו של אדם, שמנין עצמותיו של אדם רמ״ח, נמצא הרוב מאה ועשרים וחמשה:

חסר הבשר. משיעור של כזית:

טהור. גמור מלטמא, לא במגע ולא במשא ולא באוהל:

חסר רוב עצמות מטמא במגע ובמשא. דעצם כשעורה מטמא במגע ובמשא ואינו מטמא באוהל, אלמא מרובה טומאת עצמות מטומאת בשר, דאילו עצמות כשנחסרו משיעורן עדיין נשאר בהן טומאה, ובשר כשנחסר משיעורו טהור גמור:

רוב בנינו. כגון שתי שוקים וירך אחד. וכל בנינו של אדם הן שתי שוקים והירכים והצלעות והשדרה:

אע״פ שאין בהן רובע. דרובע קב עצמות של מת מטמאים באוהל אע״פ שאין בהם רוב מנין ולא רוב בנין. וכן רוב מנין או רוב בנין מטמאים אע״פ שאין בהן רובע. אבל בשר כשהוא פחות מכזית אין לך בו דבר שיביא לו את הטומאה:

אם אמרתם במת שיש בו רוב ורובע ורקב. דין הוא שכזית בשר ועצם כשעורה הפורשים מן המת שיהיו טמאים, שכן יש במת חומרות של רוב ורובע ורקב:

תאמרו בחי שאין בו חומרות הללו, שאינו דין שיהיו לא כזית בשר ולא עצם כשעורה הפורשים מאבר מן החי טמאים אלא טהורים. והלכה כר׳ יהושע:

ורקב. גופו של מת כשכלה לחותו ונעשה כמין עפר, זהו רקב שמטמא כמלוא תרוד. ושיעורו מלא חפנים של אדם בינוני. ואין מלא תרוד רקב מטמא אלא מן המת שנקבר ערום בארון של שיש ומכוסה בכסוי של שיש, עד שנודע בודאי שאין בו תערובת רקבון של בגד או של עץ או עפר אחר. אבל מת שנקבר בכסותו או בארון של עץ או בעפר, אין לו רקב. וכן מת שנקבר חסר אבר אין לו רקב:

פרק ז

א **העיד רבי יהושע.** פדיון פטר חמור שמת. שה שהפרישו לפדיון פטר חמור ומת:

כחמש סלעים. של פדיון הבן שחייב באחריותן:

כפדיון מעשר שני. דאם אבד אינו חייב באחריותו, דההוא בסף חייביה רחמנא לאכול בירושלים, והא אזל ליה. וטעמא דרבי אליעזר, שכן מצינו שהקיש הכתוב פטר חמור לבכור אדם, שנאמר (שמות ל״ד:כ׳) ופטר חמור תפדה בשה וגו׳ וכל בכור בניך תפדה:

וחכמים אומרים. אמר קרא (במדבר י״ח:ט״ו-ט״ז) אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה, לפדייה הקשתיו ולא לדבר אחר:

ב **לא פסלו את צירן.** דהקלו בציר של חגבים טמאים שאינו אוסר תערובתו, מפני שאין להם דם ואינו אלא לחלוחית בעלמא. וזו היתה משנה ראשונה. ועדותו של ר׳ צדוק הוסיף על משנה ראשונה לומר שהוא טהור, דלא מבעיא דאינו אוסר את תערובתו אלא אפילו הוא עצמו טהור:

ג **על זוחלין שרבו על הנוטפים.** זוחלין הן כגון נהרות שהם נגרים על גבי קרקע. לשון זוחלי עפר (דברים ל״ב:כ״ד). ודינן כמעיין שהן מטהרים בזוחלין ובכל שהן, והן כשרים לקדש בהן מי חטאת ולטבילת זבים.

נוטפים. הן כגון מי גשמים, ודינן כמקוה לטהר בארבעים סאה ובאשבורן, ופסולים למי חטאת, שאינן מים חיים, וכן לטבילת זבין. וכשנתערבו זוחלין בנוטפין ורבו הזוחלין, דינן כזוחלין, וכשרים לקדש בהן מי חטאת ולטבילת זבים, ומטהרים בזוחלים ובכל שהן:

בבירת הפליא. שם מקום:

ד **בעלה אגוז.** הקליפה החיצונה של אגוז, דהיינו הקליפה הירוקה כשהיא לחה. אם עשאה כמין מרזב להיות המים הזוחלים נכנסים בה ומקלחים ממנה לחוץ, דין זוחלים יש למים המקלחים ממנה, והם כשרים למי חטאת ולטבילת זבים וכו׳. ולא אמרינן הואיל ונכנסו בתוך קליפה זו שיש לה בית קבול ומשם מקלחין לחוץ שוב לא יהיה להם דין זוחלים, לפי שאותה קליפה אינה חשובה כלי:

לפני לשכת הגזית. סנהדרי גדולה שיושבים בלשכת הגזית:

ה **קלל של חטאת.** כלי חרס שאפר פרה מונח בו. תרגום וכדה על שכמה (בראשית כ״ד) וקולתה על כתפה:

שנתנו על גבי השרץ. ולא נטמא הכלי שאפר הפרה בתוכו, דהא אין כלי חרס מיטמא מגבו, אע״פ כן האפר טמא, משום דמונח במקום טמא, והתורה אמרה (במדבר י״ט) והניח מחוץ למחנה במקום טהור:

שר׳ אליעזר מטהר. דסבר הואיל והכלי שהאפר בתוכו טהור הוא, שפיר קרינא ביה מקום טהור. ואין הלכה כר׳ אליעזר:

על מי שנזר שתי נזירות סתם. וכל סתם נזירות שלשים יום:

שאם גלח את הראשונה יום שלשים. דלכתחלה לא מבעיא ליה לגלח אלא יום שלשים ואחד, כדי שתהיה נזירות שלשים יום גמורים. ואם גלח יום שלשים, עלתה לו נזירות, דאמרינן מקצת היום ככולו:

ואם גלח יום ששים חסר אחד יצא. שיום שלשים של נזירות ראשונה עולה לכאן ולכאן, וכיון שיום שלשים של ראשונה נמנה גם מן הנזירות השניה, נמצאו שלשים יום של נזירות שניה כלים בששים חסר אחד:

ו **ולד שלמים לא יקרב שלמים.** אלא כונסו לכיפה ומת. משום גזירה, דאי אמרת ולד שלמים יש לו תקנה, אתי לאשהוויי לאם עד שתלד ויגדל עדרים מן הולדות ואתי בהו לידי גיזה ועבודה:

ואכלנו ולדה שלמים בחג. בחג השבועות קאמר. שאם היה ממתין ומצפה לחג הסוכות, נמצא עובר בעשה, שנאמר (דברים י״ב:ה׳-ו׳) ובאת שמה והבאתם שמה, דמשמע ברגל ראשון שתבא שמה הבא כל נדרים שעליך. מיהו בלאו דלא תאחר אינו עובר עד שיעברו עליו שלש רגלים:

ז **ארוכות של נחתומים.** פשוטי כלי עץ שהנחתומים עורכים שם ככרות של לחם בשעה שעושין הפת. ארוכות, כמו ערוכות:

שהן טמאות. מדרבנן דנהי דמן התורה פשוטי כלי עץ אין מקבלין טומאה, רבנן גזור עליהו, כדמוכח במסכת כלים פרק ב׳:

שר׳ אליעזר מטהר. דסבר לא חשיבי כלים כלל, ואפילו כפשוטי כלי עץ לא הוו. ואין הלכה כרבי אליעזר:

שחתכו חוליות. שחתכו לתנור ברחבו לחוליות והניח חוליא על גבי חוליא ונתן חול בין חוליא לחוליא וטח אותו בטיט ועשה לו טפילה של טיט סביב לעבותו לשמור חומו כדרך שעושים לתנורים:

שר׳ אליעזר מטהר. דכיון דיש חול בין הסדקין, כשבור דמי. וחכמים מטמאים, שהטפילה עושה את כולו אחד ומחברת את הסדקים, ואע״פ שיש חול בין חוליא לחוליא. ואין הלכה כרבי אליעזר:

שמעברין את השנה בכל אדר. עד כ״ט באדר יש זמן לב״ד לומר מעוברת השנה, והחודש הבא הוא אדר שני. אבל ביום שלשים לאדר אין יכולים לעבר את השנה, הואיל וראוי לקבעו ניסן. כמפורש בפסחים פרק מקום שנהגו (פסחים דף נ״ו):

על תנאי. אם ירצה הנשיא תהיה מעוברת ואם לאו לא תהיה מעוברת:

ח **מוסף היורה של שולקי זיתים.** דרך שולקי זיתים וצבעים, שיש להם יורות גדולות ועושים להם תוספת טיט על שפתם שיעלו בה המים בעת רתיחתם. ושל שולקי זיתים טמא, לפי שאותה תוספת צריכה לכלי ומשתמשין בה, והתורה אמרה גבי תנור וכירים (ויקרא י״א:ל״ה) וטמאים יהיו לכם. ודרשינן לכם, כל שבצרכיכם, כלומר הדבר מן הכלי שאתם צריכים לו ומשתמשין בו הוא שמקבל טומאה:

ושל צבעים טהור. שאין הצבעים משתמשים באותה תוספת לפי שיראים שמא יפסד צבעם:

ט **על החרשת שהשיאה אביה.** אע״ג דהויא אשת איש גמורה שהרי קיבל אביה קידושיה כשהיא קטנה, אפילו הכי יוצאה בגט ומקבלת את גיטה כשהיא חרשת, ואע״פ שאין לה דעת, לפי שהאשה מתגרשת בעל כרחה הלכך לא בעינן דעתה:

ועל קטנה בת ישראל שנישאת לכהן. והיא יתומה דלא היו נשואיה אלא מדרבנן. שאוכלת בתרומה, דרבנן. ולא גזרינן תרומה דרבנן אטו תרומה דאורייתא:

מריש. קורה:

בירה. בית גדול:

מפני תקנת השבים. שאם אתה מצריכו לקעקע בירתו ולהחזיר מריש עצמו, ימנע מלעשות תשובה:

שלא נודעה לרבים. שהיא גזולה:

שהיא מכפרת. ואין צריך להביא אחרת:

מפני תיקון מזבח. שלא יהיו כהנים עצבים שאכלו חולין שנשחטו בעזרה, ונמצא מזבח בטל שנמנעים מלעבוד עבודה:

פרק ח

א **העיד רבי יהושע על דם נבילות שהוא טהור.** מלטמא כנבילה בכזית. אבל מטמא ברביעית. שאין לך דבר שיטמא דמו כבשרו אלא השרץ בלבד. ולעיל [ריש פרק ה׳] דתנן דם נבלות בית שמאי מטהרין, לגמרי היו בית שמאי מטהרים. ובית הלל מטמאין, אבל לא כנבילה שמטמא בכזית, אלא ברביעית:

שנגע טמא במקצתו שטימא את כולו. מעלה עשו בקודש ובאפר חטאת, שאע״פ שהם גופים חלוקים אם מונחים בתוך כלי אחד ונגע דבר שהוא מטמא לקודש במקצתן, נטמאו כולן, שהכלי מצרפן להחשיבן כאילו הן גוף אחד. ואסמכוה אקרא דכתיב (במדבר ז׳) כף אחת עשרה זהב מלאה קטורת, הכתוב עשה לכל מה שבכף אחת:

הוסיף ר׳ עקיבא. דאילו מעדותו של ר׳ שמעון בן בתירא לא שמענו אלא על הטמא, ובא רבי עקיבא והוסיף אפילו טבול יום שאינו מטמא אלא פוסל

בלבד, אם נגע במקצתן פסל את כולן. ורמב״ם פירש, דמעדותו של ר׳ שמעון לא שמענו שמצרף אלא כלי שיש לו תוך, אבל כלי שאין לו תוך לא שמענו שמצרף, ובא ר׳ עקיבא והוסיף שאפילו סולת וקטורת ולבונה וגחלים שאינן בתוך כלי, אלא צבורים ומונחים על לוח או דף שאין לו תוך, הרי הן כאילו מונחים בתוך כלי, ונעשים כאילו הן גוף אחד:

והגחלים. אותן שכהן גדול חותה במחתה ביום הכיפורים. אם נגע טבול יום במקצתן, נפסלו כולן. ומעלה עשו בהן. שאין הגחלים בני קבולי טומאה:

ב **קטנה בת ישראל.** והיא יתומה, כדפרישנא בשלהי פרקין דלעיל. והוסיף כאן כשנכנסה לחופה אע״פ שלא נבעלה. דמעדות דלעיל לא שמענו שאוכלת בתרומה אלא כשנבעלה:

שהורהנה. שנתמשכנה בידי נכרים:

ועדיה. אותן שהעידו שהורהנה:

האמינו שלא נסתרה ושלא נטמאה. ודוקא לזאת שעדיה מעידים עליה שלא נטמאה, הוא דאמרי רבנן האמינו לה, ושלא כדין ריחקוה בני משפחתה. אבל אם אין לה עדים, כל אשה שנחבשה על ידי ממון בזמן שיד הנכרים תקיפה, אסורה לבעלה כהן, לא שנא הורהנה מדעתה ולא שנא נחבשה:

ג **אלמנת עיסה.** משפחה אחת שנתערב בה ספק חלל, כל אחד מבני המשפחה ספק אם הוא אותו ספק שנתערב בהן אם לאו. ואשה שנישאת לאחד מבני אותה משפחה ומת בעלה, היא קרויה אלמנת עיסה, שכמו שהעיסה נלושה ומעורבת, כך זאת האשה מעורבת מספיקות. ספק אם בעלה הוא אותו ספק חלל, ואפילו אם הוא אותו ספק חלל שמא אינו חלל לפי האמת. ור׳ יהושע מכשיר. אותה לכהונה, שיש כאן ספק ספיקא ולקולא. ורבן גמליאל סבר אע״ג דבעלמא ספק ספיקא לקולא, הכא שאני, דמעלה עשו ביוחסין:

שהעיסה כשרה לטמא ולטהר. כלומר שהמשפחה שנתערב בה ספק חלל הרי היא בחזקת כשרות כשאר המשפחות המיוחסות, וכמו ששאר המשפחות אומרות זו טמאה ומתרחקים ממנה וזו טהורה ומקרבים אותה, כך משפחה זו שנטמע בה ספק חלל, אין יכולים לומר הואיל ונטמא בה ספק אין צריכים יותר לבדוק כשנושאים נשים איזו נטמאה ואיזו טהורה, כדי לרחק הטמאה ולקרב הטהורה:

קבלנו עדותכם. נאמנים אתם בעינינו ומאמינים אנו שכך שמעתם:

שלא להושיב ב״ד על כך. להתיר אלמנת עיסה לכתחלה:

הכהנים שומעים לכם לרחק. אם תאמרו אסורה:

אבל לא לקרב. אם תאמרו מותרת. ופסק הלכה, שאלמנת עיסה אסורה להנשא לכהונה לכתחלה, ואם נישאת לא תצא:

ד **איל קמצא.** מין חגב הוא. תרגום כחגבים, כקומצין:

דכן. טהור ומותר באכילה:

ועל משקה בית מטבחייא. הדם והמים שהם בבית המטבחים שבעזרה:

דאינון דכיין. איכא מאן דאמר דכיין טהורים לגמרי. דטומאת משקין לאו דאורייתא אלא רבנן הוא דגזור בהו טומאה, ובהני לא גזור. ואיכא למ״ד דכיין טהורים מלטמא אחרים, אבל טומאת עצמן יש להן, דיש למשקין טומאה מן התורה להטמא ולא מצו רבנן לטהר מה שטמאה התורה:

ודיקרב במיתא מסאב. הכי קאמר, וכל דיקרב ודאי למיתא, מסאב. אבל ספק, אפילו טומאת מת חמורה, טהור. וכל שכן טומאת שרץ קלה. וספק טומאה ברה״ר בא להתיר. ואע״ג דספק טומאה ברה״ר טהור דאורייתא הוא, דכל איסור ספק טומאה מסוטה ילפינן, דאפיק לה קרא בלשון טומאה, ונסתרה והיא נטמאה, מגיד לך הכתוב שעל הספק אסורה, ומה סוטה רשות היחיד, שהרי אין סתירה ברה״ר, אף טומאת ספק אינה אלא ברה״י, מכל מקום קודם שבא יוסי בן יועזר היו אומרים הלכה ואין מורין כן, ובא הוא והעיד שמורין כן לכתחלה לטהר כל ספק טומאה ברה״ר:

וקרו ליה יוסי שריא. לפי שהתיר שלשה דברים שהיו נוהגין בהן איסור. שכל ב״ד שמתיר שלשה דברים שאין ההיתר שלהן פשוט, קרו ליה בי דינא שריא:

ה **שמשיאין האשה על פי עד אחד.** אשה שהלך בעלה למדינת הים ובא עד אחד ואמר שמת, משיאים את אשתו על פיו:

בדיר העצים. לשכה ששם היו אוצרים כל עצי המערכה. והיא היתה במקצוע מזרחית צפונית של עזרת נשים. ומצאו שם עצמות של מתים. ואמרו חכמים, מלקט עצם עצם והכל טהור, ולא חיישינן שמא נטמאו בהם אדם וכלים, משום דעזרת נשים דין רה״ר יש לה והוי ספק טומאה ברה״ר דספקו טהור. ובמסכת זבחים פרק בתרא [דף קי״ג] מייתי גמרא שרצו לגזור טומאה על כל ירושלים בשביל אותן עצמות שנמצאו בדיר העצים, אלא שאמר להם ר״י לא בושה וכלימה היא לנו שנגזור טומאה על עיר אבותינו:

ו **שמעתי שמקריבים אף על פי שאין בית.** לפי שקדושה שקידש שלמה את הבית, קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא. וכן קדושת ירושלים קדשה לעולם. אבל קדושת שאר ארץ ישראל לא קדשה בכיבוש ראשון אלא לשעתה, עד שחזרו עולי בבל וקידשוה קדושה שניה, ואותה קדושה קדשה לעתיד לבא:

ז **הלכה למשה מסיני.** שהראה לו הקב״ה למשה בסיני דור דור ודורשיו, והראהו שאין אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב לברר ספק משפחות המטומעות מי נטמע ומי לא נטמע, אלא יניחם והם כשרים לעתיד לבא, דהלכה היא משפחה שנטמעה נטמעה:

אלא לרחק המקורבים בזרוע. שהכל מחזיקים אותן בפסולים, אלא שנתקרבו בזרוע. אבל משפחה שנטמעה מחמת שלא נודע פסולה, יניחנה בכשרותה:

בית צריפה. כך שם המשפחה:

וריחקה. הכריז עליהן שהן פסולין:

בן ציון. אינש אלמא הוה ובעל זרוע:

ועוד משפחה אחרת היתה שם. שהיתה פסולה:

וקירבה בן ציון בזרוע. והכריז עליהן שהן כשרים להתחתן בהם. וחס התנא על כבוד הבריות ולא הזכיר שם המשפחה הפסולה שקירבה בן ציון בזרוע כמו שהזכיר שם המשפחה הכשרה, ללמדך כמה צריך אדם ליזהר שלא לספר בגנות חברו, ולהיות כוסה קלון. אם כך בפסולים, כל שכן בכשרים:

כגון אלו. שכשרותן ופסלותן ידועה, אלא שנתרחקו בזרוע ונתקרבו בזרוע:

לקרב אבל לא לרחק. המשפחה הכשרה שנתרחקה בזרוע, הוא מקרב. אבל אינו מרחק אותה שנתקרבה בזרוע:

שנאמר והשיב לב אבות על בנים. שעתיד לומר ברוח הקודש זה מבני בניו של זה. ולדברי ר׳ שמעון, אבות אלו החכמים, ובנים אלו התלמידים, שיהיה לב כולן שוה ולא יפול ביניהן מחלוקת: